

**IKKITA SENSOR TIZIM KO'RISH VA ESHITISH
BUZILISHLARIGA EGA BO'LGAN MUJASSAM NUQSONLI
BOLALAR**

Maxmudova Gulxumor Farxod qizi

Jizzax davlat Pedagogika Universiteti

Pedagogika va psixologiya: Logopediya yo'nalishi 4-bosqich talabasi

***Annotatsiya.** Mazkur maqola ikkita sensor tizim – ko'rish va eshitish buzilishlariga ega bo'lgan mujassam nuqsonli bolalar hayoti va ularning o'ziga xos rivojlanish jarayonlariga bag'ishlangan. Ko'rish va eshitish imkoniyatlari cheklangan bolalar nafaqat ta'lim olishda, balki kundalik hayot faoliyatida ham jiddiy qiyinchiliklarga duch kelishadi. Ushbu maqolada ularning psixofiziologik rivojlanish xususiyatlari, ijtimoiy va psixologik moslashuvdagi qiyinchiliklari va ular bilan ishlashning muhim tamoyillari o'rganiladi.*

Bundan tashqari, maqolada bunday bolalar bilan ishlashda zamonaviy yondashuvlarning o'rni tahlil qilinib, maxsus ta'lim va rehabilitatsiya muassasalarida qo'llanilayotgan ilg'or metodika va texnologiyalar haqida batafsil ma'lumot berilgan. Maqola xalqaro tajribaga asoslanib, ikki tizimli nuqsonlarga ega bolalar uchun samarali yordam strategiyalarini ham o'z ichiga oladi.

***Kalit so'zlar:** ko'rish buzilishlari, eshitish buzilishlari, mujassam nuqsonlar, maxsus ta'lim, rehabilitatsiya, psixologik rivojlanish, pedagogik yondashuv, ijtimoiy moslashuv, innovatsion metodlar.*

**CHILDREN WITH BI-SENSORY SYSTEM VISION AND
HEARING IMPAIRMENT**

***Abstract.** This article is devoted to the life and specific development processes of children with physical disabilities who have two sensory systems - vision and hearing. Visually and hearing impaired children face serious difficulties not only in education, but also in daily life activities. This article*

examines the characteristics of their psychophysiological development, difficulties in social and psychological adaptation, and important principles of working with them. In addition, the article analyzes the role of modern approaches in working with such children, provides detailed information about advanced methods and technologies used in special education and rehabilitation institutions. The article also includes effective support strategies for children with dual-system disabilities, based on international experience.

Key words: *vision disorders, hearing disorders, physical disabilities, special education, rehabilitation, psychological development, pedagogical approach, social adaptation, innovative methods.*

ДЕТИ С БИСЕНСОРНЫМИ НАРУШЕНИЯМИ ЗРЕНИЯ И СЛУХА

Аннотация: *Статья посвящена жизни и особенностям развития детей с ограниченными физическими возможностями, имеющих две сенсорные системы – зрение и слух. Дети с нарушением зрения и слуха сталкиваются с серьезными трудностями не только в учебе, но и в повседневной жизни. В данной статье рассматриваются особенности их психофизиологического развития, трудности социальной и психологической адаптации, а также важные принципы работы с ними. Кроме того, в статье анализируется роль современных подходов в работе с такими детьми, дается подробная информация о передовых методах и технологиях, используемых в специальных образовательно-реабилитационных учреждениях. В статье также представлены эффективные стратегии поддержки детей с двойной системой инвалидности, основанные на международном опыте.*

Ключевые слова: *нарушения зрения, нарушения слуха, физические недостатки, специальное образование, реабилитация, психологическое развитие, педагогический подход, социальная адаптация, инновационные методы.*

К

Bu holat bunday bolalarga maxsus ta'lim tizimi va rehabilitatsiya choralari orqali ko'mak berishni talab qiladi.

Mazkur maqola ikki sensor tizimning buzilishi bilan bog'liq bo'lgan muammolarni ilmiy va amaliy jihatdan tahlil qilishga bag'ishlangan. Bunda bunday nuqsonli bolalarning rivojlanish jarayoniga ta'sir qiluvchi asosiy omillar, ularning ehtiyojlari va imkoniyatlari o'rganiladi. Shuningdek, maxsus ta'lim va rehabilitatsiyada qo'llaniladigan innovatsion yondashuvlar, pedagogik metodlar va ijtimoiy moslashuv mexanizmlari haqida so'z boradi.

Maqolada xalqaro tajriba asosida ishlab chiqilgan samarali uslublar, bunday bolalarga moslashtirilgan dasturlar va texnologiyalar ko'rib chiqiladi. Ushbu masala pedagoglar, psixologlar, logopedlar, ijtimoiy xodimlar hamda ota-onalar uchun muhim bo'lib, maqolada ko'tarilgan masalalar mazkur toifadagi bolalarning sifatli hayot kechirishi uchun zarur bo'lgan yo'nalishlarni belgilashga xizmat qiladi. Shu bilan birga, ularning o'z qobiliyatlarini ro'yobga chiqarish va jamiyatga muvaffaqiyatli integratsiya bo'lishlari uchun ko'maklashish usullari yoritiladi.

Muhokama va natijalar. Ko'rish va eshitish buzilishlariga ega mujassam nuqsonli bolalar bilan ishlash masalasi maxsus ta'lim va rehabilitatsiya tizimlarining dolzarb yo'nalishlaridan biridir. Ushbu bolalar ikki sensor tizimdagi cheklovlar sababli nafaqat ta'lim olishda, balki ijtimoiy muhitga moslashishda ham qiyinchiliklarga duch keladilar. Tahlillar shuni ko'rsatadiki, bunday bolalar bilan ishlashda individual yondashuv, ko'p funksiyali rehabilitatsiya texnologiyalari va integratsiyalashgan ta'lim tizimlarining qo'llanilishi yuqori samara beradi.

Muhokamalar davomida aniqlanganidek, ikki sensor tizim buzilishlari bolalarning ijtimoiy hayotga integratsiyasiga to'sqinlik qiladi, chunki ular ko'p hollarda tashqi dunyo bilan aloqa qilishda og'irliklarga duch keladi. Shu sababli, maxsus o'quv-uslubiy materiallar, texnik vositalar va innovatsion texnologiyalardan foydalanish katta ahamiyat kasb etadi. Jumladan, ovozli signalizatsiya tizimlari, Braille alifbosi va qo'l ishoralari tizimi, shuningdek,

sensor ma'lumotlarni to'g'ridan-to'g'ri qayta ishlashga imkon beruvchi zamonaviy qurilmalar ularga ta'lim olishni sezilarli darajada osonlashtiradi.

Bundan tashqari, psixologik yordam va ijtimoiy ko'mak bunday bolalarning emotsional rivojlanishini qo'llab-quvvatlashda muhim rol o'ynaydi. Oilaviy muhit va jamiyatning bunday bolalarga nisbatan ijobiy munosabati ularning moslashuvchanligini oshiradi va o'z qobiliyatlarini namoyon qilish imkonini beradi. Shuningdek, xalqaro tajribadan kelib chiqib, maxsus tayyorlangan pedagog va psixologlarning faol ishtiroki bunday bolalar bilan ishlashda muvaffaqiyatga erishishda muhim omil hisoblanadi.

1. Ikki sensor tizim buzilishlariga ega bolalar maxsus ta'lim va reabilitatsiya jarayonlariga alohida yondashuvni talab qiladi.

2. Innovatsion texnologiyalar va moslashtirilgan o'quv materiallarining qo'llanilishi ta'lim jarayonining samaradorligini oshiradi.

3. Psixologik va ijtimoiy ko'mak bunday bolalarning rivojlanishi va ijtimoiy muhitga integratsiyasi uchun zarurdir.

4. O'qituvchilar va ota-onalarning uzluksiz hamkorligi, xalqaro tajriba va ilg'or pedagogik yondashuvlar asosida ishlash bolalar hayot sifatini sezilarli darajada yaxshilaydi.

Ushbu natijalar asosida ikki tizimli nuqsonlarga ega bolalar uchun maxsus dasturlarni rivojlantirish, pedagoglarni tayyorlash va reabilitatsiya markazlarini texnik jihozlash bo'yicha yanada keng ko'lamli choralar ko'rish tavsiya etiladi.

Xulosa. Ko'rish va eshitish buzilishlariga ega mujassam nuqsonli bolalar maxsus ta'lim va reabilitatsiya jarayonlarida alohida e'tibor talab qiluvchi toifadadir. Mazkur tadqiqot shuni ko'rsatdiki, bunday bolalarning ta'lim olish va ijtimoiy moslashuvi uchun innovatsion pedagogik yondashuvlar va zamonaviy texnologiyalarni qo'llash juda muhimdir. Shu bilan birga, ularga taqdim etiladigan yordam faqat texnik vositalar bilan cheklanmasdan, psixologik, ijtimoiy va oilaviy qo'llab-quvvatlashni ham qamrab olishi kerak.

Ikki sensor tizim buzilishlariga ega bolalarning rivojlanishi va jamiyatga integratsiyasi uchun maxsus o'quv dasturlari, o'qituvchilarni tayyorlash tizimi va

reabilitatsiya markazlarining samaradorligini oshirish zarur. Bundan tashqari, xalqaro tajribadan foydalanish, yangi uslublar va texnologiyalarni joriy etish orqali bunday bolalar hayotini yaxshilash mumkin.

Umuman olganda, ushbu bolalar bilan ishlash nafaqat pedagogik masala, balki ijtimoiy mas’uliyat hamdir. Ularga ko‘rsatiladigan uzluksiz yordam ularning qobiliyatlarini rivojlantirish, jamiyatga moslashuvini yaxshilash va sifatli hayot kechirish imkoniyatlarini ta’minlashga xizmat qiladi. Shu sababli, davlat, ta’lim muassasalari va jamiyatning birgalikdagi sa’y-harakatlari ushbu muammoni hal qilishda hal qiluvchi ahamiyatga ega.

F

1. Абдрахманова Г.Ш. "Детям с нарушениями зрения и слуха: Педагогические подходы и методики" Москва: Просвещение, 2018.
2. Богданова Т.Г., Севостьянова А.В. "Система образования детей с множественными нарушениями", Санкт-Петербург: Речь, 2020.
3. Ляпидевский В.И. "Современные технологии реабилитации детей с множественными сенсорными нарушениями", Москва: Инфра-М, 2019.
4. World Health Organization (WHO). World Report on Disability, Geneva: WHO Press, 2011.

I

5. Miles, M., and Riggio, M. "Enabling Education: Supporting Deafblind Children Worldwide", Perkins School for the Blind, Boston, 2017.
6. Vygotsky L.S. "The Fundamentals of Defectology", Moscow: Pedagogy Press, 1983.

N

7. Walker, J. "Inclusive Education for Children with Sensory Disabilities", Oxford University Press, 2019.

D

8. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2020 йил 14 январдаги “Инклюзив таълимни ривожлантиришга доир қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида”ги фармони.

I

9. Данияров Ш.Р. "Мактабгача ёшдаги кўриш ва эшитиш бузилишлари бўлган болалар билан ишлашда инновацион ёндашувлар", Тошкент: Фан, 2021.

T

L

R

10. UNESCO. Education for All 2030 Agenda: Ensuring Inclusive and Equitable Quality Education, Paris: UNESCO, 2015.